

CERCETĂRI ȘTIINȚIFICE ÎN DOMENIUL FORMELOR RĂSPUNDERII JURIDICE

Adela CERCHEZ,
asistent universitar, Universitatea Spiru Haret,
Facultatea de Drept și Științe Administrative, București, România

SUMMARY

In this article we have tried to identify those studies designed to outline the relationship between liability and its various forms branch, given the great practical importance of these legal institutions. Legal liability has aroused great interest in all sciences branch, since the liability ends any legal issue, grantând optimization opdinii law Respecting and encouraging attitude of the law.

Identifying facets generated a real liability jurisdictions in legal literature lately in the context of ongoing reconfiguration of social reality and recent transformations in terms of legislation.

Keywords: legal liability, forms of legal liability, responsibility, liability, damages property, criminal liability.

REZUMAT

În prezentul articol am încercat să identificăm studiile menite să contureze legătura dintre răspunderea juridică și diferețele ei forme ramurale, avînd în vedere importanța practică deosebită a acestor instituții juridice. Răspunderea juridică a suscitat un real interes din partea tuturor științelor de ramură, întrucît cu răspunderea juridică se finalizează orice problemă juridică, garantînd optimizarea opdinii de drept și încurajînd respectarea legii.

Identificarea fațetelor răspunderii juridice a generat un real interes în literatura juridică în ultimul timp, în contextul reconfigurării continue a realității sociale și a transformărilor recente sub aspect legislativ.

Cuvinte-cheie: răspundere juridică, forme ale răspunderii juridice, responsabilitate, răspundere civilă, răspundere materială, răspundere penală.

Introducere. În contextul evoluției societății și implicit a dreptului, cercetarea științifică dedicată unor instituții fundamentale de drept precum răspunderea juridică, în general, și formele acesteia, în special, este esențială și actuală grație plurivalenței acestor fenomene juridice.

Conceptul de *răspundere juridică*, odată consacrat în circuitul științific și legislativ aproximativ la mijlocul sec. al XX-lea, a suscitat un interes perpetuu din partea cercetătorilor din întreaga lume, interes materializat în apariția unui număr impresionant de studii și lucrări, atît în cadrul teoriei generale a dreptului, cît și în cadrul științelor juridice de ramură, care tind spre identificarea formelor, condițiilor, conținutului și principiilor răspunderii juridice.

În prezenta lucrare am realizat un prim studiu amplu al unui aspect al răspunderii juridice, la fel de actual și complex ca și însăși

instituția răspunderii juridice, respectiv formele răspunderii juridice în dreptul intern, în vederea determinării conceptului de formă a răspunderii juridice și identificării locului formelor răspunderii juridice în sistemul de drept al răspunderii juridice.

Dreptul este un fenomen aflat în strînsă legătură cu viața socială, dispunînd de finalități plurivalente la nivelurile macro- și microsocietale, privind asigurarea coerenței, funcționalității și autoreglării sistemului social, în rezolvarea conflictelor din relațiile interumane, în ocrotirea și promovarea valorilor sociale, a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, evoluția dreptului fiind indispensabil legată de evoluția omenirii. În dinamica realităților societății contemporane, dreptul, cel care exprimă exigențele structurilor sociale în vederea realizării unui echilibru social, dar și instituțiile dreptului sînt provocate, în mod inevitabil,

la schimbare prin adaptarea vechilor instituții, concepte și principii la noile imperative ale societății.

Metode aplicate și materiale utilizate. Cercetarea materializată în prezentul studiu a fost realizată prin aplicarea metodei construcției abstracte, a interpretării logice a normelor de drept etc. Materialul științific folosit în vederea realizării prezentului studiu provine din lucrări științifice, studii documentare, dar și din alte surse.

Rezultate obținute și discuții. Răspunderea juridică, în general, și formele acesteia, în special, reprezintă instituții esențiale ale dreptului, supuse unui continuu proces evolutiv, în contextul evoluției societății în ansamblu, impunîndu-se astfel adaptarea răspunderii juridice, dar și a formelor acesteia la noile exigențe ce decurg din evoluția societății.

Opinăm în sensul că, în contextul evoluției continue a societății, formele răspunderii juridice sînt

chemate să evolueze și să se redescopere odată cu societatea, studiul formelor răspunderii juridice fiind actual, important și provocator.

Problema formelor răspunderii juridice este actuală atât în România, stat aflat în faza consolidării democratice, cât și în Republica Moldova, stat aflat în faza stabilizării democratice, după ce a demarat un șir de reforme cu caracter liberalizator, ca premise de bază pentru inițierea procesului de democratizare a societății.

Răspunderea juridică, dar și formele ramurale sub care se manifestă aceasta sînt într-o permanentă dezvoltare, atât din punct de vedere practic, cât și din punct de vedere teoretic.

Pentru a expune situația existentă în domeniul cercetărilor dedicate acestui subiect, vom prezenta sursele bibliografice relevante din domeniul teoriei generale a dreptului, dar și din domeniile de ramură, fără a face abstracție de unele surse de origine filosofică. Sursele bibliografice privind răspunderea juridică, în general, și formele acesteia, în special, sînt numeroase, diverse și relevante. Alegerea surselor bibliografice a avut ca premisă exigența de a identifica studiile menite să contureze legătura dintre răspunderea juridică și diferitele ei forme ramurale, în vederea identificării conceptelor de *răspundere juridică* și *forme ale răspunderii juridice*, dar și a locului formelor răspunderii juridice în sistemul de drept al răspunderii juridice.

Relativ la răspunderea juridică ca formă a răspunderii sociale, am identificat numeroase surse bibliografice, primele izvoare care au făcut trimitere la acest fenomen fiind de inspirație filosofică. Evidențierea tabloului actual în domeniul studiului fenomenului ce ne interesează în prezenta lu-

crare reclamă trecerea în revistă a filosofilor care au abordat, direct sau indirect, problema răspunderii juridice, precum Platon, Aristotel, Toma de Aquino, Spinoza, Leibniz, Rousseau, Kant, Hegel, Marx, Socrate, Cicero, Machiavelli, Thomas Hobbes, John Lock, Charles Louis de Montesquieu, Jean-Jacques Rousseau etc. Acești iluștri filosofi, analizînd dreptul, au reliefat impactul consecințelor nesocotirii reglementărilor legale.

Platon, autorul vestitelor *Dialoguri* și al *Legilor*, dar și fondatorul teoriei prevenției generale și particulare, a instituit principiul conform căruia nimeni nu trebuie să rămîna nepedepsit pentru încălcarea legii, indiferent de natura consecințelor faptei sale. Celebrul filosof antic profilează ideea prevenției particulare, prin afirmarea convingerii că cel care greșește trebuie să fie pedepsit tocmai „pentru a împiedica răul nedreptății să devină cronic și să facă sufletul perfid și de nevindecat”. Platon conturează și ideea prevenției generale, statuînd în sensul că „orice persoană pedepsită pe drept trebuie să se îndrepte și să profite de pe urma pedepsei sau să servească ca exemplu pentru ceilalți, în așa fel încît aceia, văzînd ce-a pățit ea, să se teamă și să se îndrepte”. Același gînditor, aprofundînd în *Legile* sale această teorie prin excluderea răzbunării în aplicarea pedepsei, a conturat și funcțiile răspunderii juridice: preventivă, reparatorie și educativă, afirmînd că „nu pentru a plăti greșeala făcută –pentru că ceea ce a fost făcut nu mai poate să fie refăcut –, ci pentru ca în viitor vinovatul și cei care îl văd pedepsit să urască sincer nedreptatea și să se elibereze, pe cît posibil, de această slăbiciune”.

Aristotel, cel mai original discipol al lui Platon, fără a dezvolta o teorie a prevenției particulare și

generale, oferă o abordare diferită a răspunderii juridice, pedepsele fiind „uneori remediu” în opinia acestui mare gînditor antic. În viziunea lui Aristotel, pedepsele au, în primul rînd, un rol educativ fiind menite să determine, prin presiunea de natură psihologică exercitată, conduita corectă. Același filosof accentuează importanța despăgubirilor în toate cazurile în care „crima are sensul de pagubă, care trebuie și poate să fie răscumpărată după principiile dreptății corective. Pedepsa e o sancțiune suplimentară, despăgubirea primează”.

Filosofi și jurisconșulți străluciți, precum Montesquieu, Beccaria, Hobbes și Grotius, Fichte și Blackstone, au consacrat principiul legalității incriminării, afirmînd că dreptul de a sancționa sau dreptul la apărare a fost cedat de către beneficiarii acestuia puterii sociale, dreptul de a sancționa legile fiind un real pact social.

Grotius identifică, în opera sa, principiile răspunderii, menite să guverneze dreptul în ansamblul său: 1) *alieni abstinentia* (respectarea a tot ce aparține altuia); 2) *promissorum implemendorum obligatio* (respectarea angajamentelor asumate); 3) *damni culpa dati reparatio* (repararea daunelor pricinuite altora); 4) *poene inter homines meritum* (pedepsă echitabilă celor care încalcă aceste principii). Principiile care se impun a fi respectate în aplicarea răspunderii juridice, preluate de către doctrina penală modernă, au fost reliefate și de către întemeietorul doctrinei clasice a dreptului penal – Beccaria.

Kant a reliefat importanța principiului proporționalității dintre infracțiune și pedepsă, statuînd sistemul justiției absolute în *Principiile metafizice ale dreptului*, în virtutea căruia legitimitatea pedepsei rezidă în dreptatea ei, iar scopul pedepsei constă în instaurarea

egalității prin pedepsirea vinovatu-lui. Pentru Kant dreptul constă în coexistența libertăților, în respec-tul libertății altora.

Actualmente, în literatura de specialitate răspunderea juridi-că, privită în ansamblu sau ca o categorie generală a dreptului, a fost rar abordată [3, p. 419]. În schimb numeroși autori au stu-diat răspunderea juridică, privită ca o categorie de ramură proprie dreptului civil [1, p. 18], drep-tului penal [6, p. 133], dreptului administrativ, dreptului mediului, dreptului constituțional, dreptului internațional sau dreptului muncii [4, p. 214]. Recent, în contextul evoluției relațiilor sociale, cercetă-riile științifice au decelat noi forme ale răspunderii juridice.

Răspunderea juridică, în gene-ral, și formele răspunderii juridice, în special, au constituit, de-a lungul timpului, subiecte de studiu pentru diverși autori, abordările fiind deseori diferite, cotinuând sa se contureze noi opinii relative la aceste fenomene juridice, astfel în-cît tema abordată în prezentul stu-diu este în permanență actuală.

Cercetînd fenomenul răspunde-rii juridice, am identificat existența unei lacune generate de lipsa unor lucrări destinate studiului exclusiv al formelor răspunderii juridice și lipsa sintetizării rezultatelor într-un studiu unic. Există și cercetă-tori care tratează, într-o manieră dispersată, problemele abordate în studiul nostru, fără a analiza aceste fenomene juridice în complexita-tea lor.

Actualmente, sub aspect con-ceptual, în literatura de specialita-te autohtonă formele răspunderii juridice sînt desemnate atît prin sintagma clasică „formele răspun-derii juridice”, cît și prin sintagma „specii ale răspunderii juridice” [5, p. 123] sau „felurile răspunderii juridice” și „manifestările răspun-

derii juridice” [7, p. 379-380]. În doctrina din Republica Moldova, profesorul Gh. Avornic [2, p. 297] utilizează și îmbinarea „modalități ale răspunderii juridice” pentru a desemna formele acesteia.

Studiind problematica răspun-derii juridice și a formelor acesteia, am constatat că actualmente există o insuficientă abordare a formelor răspunderii juridice. Fenomenele juridice relative la problematica prezentată, lipsite de o interpre-tare omogenă în doctrină, reclama un studiu aprofundat, orientat spre identificarea esenței juridice a răspunderii juridice și a forme-lor ei de manifestare, configurarea unui tablou polivalent al realiză-rii acestora și armonizarea lor la exigențele actuale, conformarea normelor materiale și procesuale, contribuind astfel la îmbunătățirea procesului de reglementare juridi-că a fenomenului studiat.

Evident, nu contestăm și nu abstractizăm numeroasele articole științifice, studii sau lucrări care tratează formele concrete ale răs-pundeiri juridice. Am constatat însă ca toate aceste articole știin-țifice, studii sau lucrări care abor-dează formele răspunderii juridice prin nominalizarea sau interpreta-rea acestora nu depășesc limitele comune consacrate de cei intere-sați de acest fenomen juridic, mo-tiv pentru care apreciem ca fiind utilă devansarea acestor bariere clasice și conturarea unui studiu amplu menit să reflecte – dincolo de clasificarea formelor răspun-derii juridice – structura, esența și funcțiile tuturor acestor forme.

Răspunderea juridică, în an-samblu, dar și formele ei de mani-festare au fost studiate, de-a lungul timpului, de numeroși autori fran-cezi, precum H. Lalou, R. Savati-er, Planiol, Comte, Fortis, Vinez, Carbonnier, Bergel, cotinuuînd cu autorii germani, precum G. Ha-

ney, Wagner, R. von. Ihering, G. Elineck, H. Kelsen, D. Frank, E. Stein, sau cu autorii italieni și ruși, precum R. Panain, Al. Levi, S. N. Bratusi, L. G. Vostrikova, O. S. Ioffe, V. V. Petrov, M. L. Pea-tov, E. A. Suhanov, R. O. Halfina, K. Matveev, A.N. Trainin, D.M. Ghenkin, V.B. Malinin, dar și cu cei maghiari – N. Laszlo etc.

Reprezentanți de seamă ai doc-trinei juridice autohtone, precum M. Elinescu, M. Costin, N. Popa, I. Gliga, L. Barac, M. Luburici, S. Popescu, Gh. Boboș, N. Bădescu, au consacrat lucrări în care răspun-derea juridică este privită ca o ca-tegorie generală a dreptului.

Răspunderea juridică este pri-vită ca fiind o categorie a teoriei generale a dreptului și în doctrina rusă. Dintre autorii ruși preocupați de studiul răspunderii juridice îi amintim pe: I. A. Iliin, B. A. Kis-teakov, N. M. Korkunova, M. M. Kovalevski, P. I. Novgorodțev, E. N. Trubețki, G. F. Șeșenevici, S. S. Alekseev, A. A. Anferov, B. T. Ba-zilev, N. V. Vitruk, D. N. Bahrah, G. A. Borisov, O. E. Leist, O. A. Krasavcikov, V. S. Nerseseanț, V. N. Kudriavțev, M. S. Strogovici, M. H. Farușin, R. L. Hacıaturov, M. D. Șargorodski, O.S. Ioffe, M. D. Șindiapina etc.

În România, autorii care au abordat problema răspunderii juri-dice și implicit a formelor aceste-ia, sînt: V. Dongoroz, G. Antoniu, V. Pătulea, I. Oancea, N. Giurgiu, care au abordat răspunderea juri-dică penală; L. Pop, I. Adam, L. Boilă, C. Stătescu, C. Bîrsan, T. Ionașcu, care s-au aplecat asupra studiului răspunderii civile; V.I. Câmpeanu, V.G. Tahon, A. Iorgo-van, autori care au tratat răspun-derea materială; T. Drăgan, I. De-leanu, C. Ionescu, N. Pavel, care au studiat răspunderea juridică de drept constituțional; N. Duțu, E. Lupan, L. Mocanu, D. Marinescu,

care au studiat răspunderea juridică din punct de vedere al dreptului mediului.

În doctrina Republicii Moldova, răspunderea juridică, în ansamblu, dar și formele ei de manifestare au fost cercetate, de către reputați autori precum: D. Baltag, E. Aramă, Gh. Avornic, B. Negru, G. Fiodorov, care au studiat răspunderea juridică din perspectiva teoriei generale a dreptului; S. Băieș, A. Băieșu, I. Macari, A. Borodac, S. Botnaru, E. Cojocaru, A. Șavga, V. Grosu, M. Grama, A. Bloșenco, I. Trofimov, V. Berliba, care au studiat răspunderea juridică, privită ca o categorie de ramură proprie dreptului civil. Romandaș a tratat răspunderea juridică, privită ca o categorie de ramură proprie dreptului muncii. În Republica Moldova, actualmente răspunderea administrativ-patrimonială este abordată ca o formă distinctă a răspunderii administrative de către autorii M. Orlov și Șt. Belecciu. Răspunderea în dreptul constituțional este insuficient tratată în doctrina juridică din Republica Moldova, constituind obiect de studiu pentru reputați autori precum Alexandru Arseni și Andrei Smochină.

Dacă pentru reprezentanții doctrinei din Republica Moldova fenomenul răspunderii financiare este unul nou, în literatura juridică rusească, autorii I. Drugova, I. Kucerov, R. Haceuturov, A. Musatkina, M. Karaseva recunosc caracterul autonom al răspunderii juridice financiare. Alți reprezentanți ai doctrinei juridice rusești, precum M. Drakina, A. Alehin, A. Kurbatov, I. Starikova, analizează răspunderea financiară ca modalitate a răspunderii administrative.

În contextul evoluției relațiilor sociale și conturării unor noi subramuri circumscrise obiectului dreptului financiar, precum dreptul fiscal, bugetar, valutar, bancar-pu-

blic, am identificat studii dedicate răspunderii fiscale, bugetare, valutare, bancare. Am identificat autori care analizează cu titlu de forme distincte ale răspunderii juridice: răspunderea fiscală (A. Goghin, I. Îriașvili, O. Staroverova) și răspunderea fiscal-procesuală (A. Goghin). Cercetătorii S. Botîrev, A. Zimin, N. Povetkina, E. Șevcenko tratează răspunderea fiscală și cea bugetară ca forme distincte ale răspunderii administrative.

Așadar, răspunderea juridică, în general, și formele răspunderii juridice, în special, au constituit, de-a lungul timpului, subiect de studiu pentru diverși autori, abordările fiind deseori diferite, cotinând să se contureze noi opinii privind aceste fenomene juridice, astfel încât aceste fenomene juridice sînt în permanență actuale.

Concluzii. Cercetînd problema abordată în prezentul studiu, am constatat că răspunderea juridică a fost, o perioadă lungă de timp, circumscrisă doar răspunderii civile, penale, administrative, disciplinare sau materiale.

Recent, în contextul evoluției relațiilor sociale, cercetările științifice au decelat noi forme ale răspunderii juridice: răspunderea juridică constituțională, răspunderea juridică în dreptul internațional, răspunderea juridică în dreptul internațional al mediului, răspunderea financiară, răspunderea familială, răspunderea patrimonială etc.

Identificarea fațetelor răspunderii juridice a generat un real interes în literatura juridică în ultimul timp, în contextul reconfigurării continue a realității sociale și transformărilor recente sub aspect legislativ.

Menționăm că identificarea formelor răspunderii juridice, în contextul transformărilor progresive ale realității sociale, constituie o

garanție a legalității angajării răspunderii juridice, în oricare dintre formele acesteia, contribuind totodată la eliminarea erorilor în aplicarea normelor juridice specifice formelor răspunderii juridice.

Aprecim ca fiind esențială configurarea unui tablou polivalent al formelor răspunderii juridice și armonizarea lor cu exigențele actuale și totodată conformarea la normele materiale și procesuale, contribuind astfel la îmbunătățirea procesului de reglementare juridică a acestor fenomene juridice.

Referințe bibliografice

1. Adam Ioan. *Drept civil. Obligațiile. Faptul juridic*. București: Ed. C.H. Beck, 2013.
2. Avornic Gheorghe. *Tratat de teoria generală a statului și dreptului*. Chișinău, 2010.
3. Baltag D. *Teoria generală a dreptului*. Chișinău, 2013.
4. Câmpeanu V.I. *Dreptul muncii*. București, 1967.
5. Gheorghe C. Mihai, Radu I. *Motica. Fundamentele dreptului. Optima justiția*. București: Ed. All Beck, 1999.
6. Oancea I. *Noțiunea răspunderii penale*. În: AUB nr. 6, 1956.
7. Pop L., Popa F.I., Vidu S.T. *Tratat elementar de drept civil. Obligațiile*. București: Ed. Universul Juridic, 2012.